

PRÍSLUŠNÍCI OZBROJENÝCH SÍL USA A TRESTNOPRÁVNE STÍHANIE VOJNOVÝCH ZLOČINOV

KATARÍNA GALDUNOVÁ

ÚVOD

Cieľom tohto príspevku je poukázať na vnútroštátnu právnu úpravu Spojených štátov amerických (ďalej len „USA“) a možnosti trestného stíhania amerických vojakov za spáchanie vojnových zločinov súdnymi orgánmi USA, ako aj na otázku možného trestného stíhania príslušníkov ozbrojených síl USA pred Medzinárodným trestným súdom (ďalej aj „ICC“ alebo „Súd“) po prípadnej ratifikácii Rímskeho štatútu Medzinárodného trestného súdu (ďalej aj „Rímsky štatút“ alebo „Štatút“).¹ Podnetom na výber tejto témy bolo zistenie, že v kauze Abu Ghraib žiaden z obvinených nebol stíhaný za porušenie práva ozbrojených konfliktov, t. j. výslovne za vojnový zločin, ale za zlé zaobchádzanie s podriadenými.

Predmetom analýzy budú relevantné ustanovenia vnútroštátnych zákonov USA, a to: Jednotný kódex vojenskej spravodlivosti (Uniform Code of Military Justice, ďalej len „UCMJ“),² Príručka pre vojenské sudy USA (Manual for Courts-Martial of United States, ďalej len „MCM“)³ a Zákon o vojnových zločinoch (The War Crimes Act, ďalej aj „WCA“).⁴ Príspevok zdôrazní osobitné postavenie amerických vojakov vo vnútroštátnej právnej úprave a upozorní na nedostatky vnútroštátnej právnej úpravy USA v porovnaní s medzinárodnoprávnou úpravou. V závere tejto časti zhrniem dôvody, ktoré ma vedú k presvedčeniu o dôležitosti zmeny vnútroštátnej právnej úpravy USA v oblasti trestného stíhania osôb podozrivých zo spáchania vojnových zločinov. V poslednej časti však poukážem na to, že aj keby sa USA stali zmluvnou stranou Rímskeho štatútu, vyšetrovanie a trestné stíhanie príslušníkov ozbrojených síl USA pred Medzinárodným trestným súdom by bolo málo pravdepodobné.

¹ Pod príslušníkmi ozbrojených síl USA sa v tomto článku rozumie: príslušníci armády USA, námorná pechota, vojenské námorníctvo, letecké sily a ozbrojená pobrežná stráž.

² UCMJ je [online] prístupný na: <<http://www.law.cornell.edu/uscode/10/stApIIch47.html>> [stránka naposledy navštívená 11. novembra 2009].

³ MCM je [online] prístupný na: <<http://usmilitary.about.com/gi/dynamic/offsite.htm?site=http://www.jag.navy.mil/documents/mcm2008.pdf>> [stránka naposledy navštívená 11. novembra 2009].

⁴ WCA je [online] je prístupný na: <http://www.law.cornell.edu/uscode/18/usc_sup_01_18.html> [stránka naposledy navštívená 11. novembra 2009].

PRÍSLUŠNÍCI OZBROJENÝCH SÍL USA A ICH POSTAVENIE VO VNÚTROŠTÁTOM PRÁVE USA

Terminológia, ktorá sa v oblasti trestnoprávnej jurisdikcie používa nie len predstaviteľmi právnej vedy v Spojených štátoch amerických, zahŕňa tri základné zložky:⁵

- nariaďujúcu (právomoc vytvárať právne normy aplikovateľné na všetkých obyvateľov, vrátane prípadov, kedy občan štátu spácha trestný čin mimo územia svojho štátu),
- posudzovaciú, resp. rozhodovaciú (právomoc podriaďiť týchto jednotlivcov súdnemu procesu) a
- vynucovaciú, tiež presadzovaciú právomoc (právomoc donucovania, ktorá súvisí napríklad aj s náhradou škody).

USA sú zástancom princípu teritoriality, tzn. že do právomoci súdov konkrétneho štátu patria podľa orgánov USA všetky trestné činy, ktoré boli spáchané na území tohto štátu.⁶ Z hľadiska medzinárodného práva je dôležité zdôrazniť, že územný princíp *per se* je možnosťou štátu konať, nie jeho povinnosťou, ak zmluvné alebo obyčajové medzinárodné právo neurčuje inak.⁷ Na druhej strane je vhodné – vo vzťahu k najzávažnejším trestným činom podľa medzinárodného práva – poukázať na vývoj ostatných rokov, kedy sa začína zdôrazňovať všeobecná povinnosť štátu stíhať páchatelov najzávažnejších trestných činov podľa medzinárodného práva.⁸

Postavenie amerických vojakov je špecifické preto, lebo v ich prípade USA ako ich domovský štát uplatňuje personálny princíp. Princíp aktívnej štátnej príslušnosti je aplikovateľný v takom prípade, keď je trestný čin spáchaný síce na území jedného štátu, ale štátnym príslušníkom iného štátu. Z rozličných dôvodov sa v takomto prípade neberie do úvahy miesto, kde bol trestný čin spáchaný, ale osoba, ktorá ho spáchala. Uvedené je v praxi USA vo vzťahu k iným štátom predmetom napr. tzv. SOFA alebo SOMA dohôd (Status of Forces/Missions Agreements) alebo tzv. BIA zmlúv (Bilateral Immunity Agreements), ktoré sa nazývajú aj Dohodami 98.⁹

Tieto dohody uzatvárajú USA s tými štátmi, na územie ktorých posielajú svoje vojenské jednotky, aby zabezpečili ich vyňatie spod jurisdikčnej právomoci toho štátu, príp. ich neodovzdanie pred ICC. Účelom týchto zmlúv je stanoviť, v akých situáciách nespádajú príslušníci ozbrojených síl USA pod jurisdikciu štátu, v ktorom sa nachádzajú.

⁵ Pozri Restatement (3rd) of the Foreign Relations Law of the United States (pojednania o práve vydávané American Law Institute) z roku 1987, § 402, [online] prístupné na: <<http://www.maclester.edu/courses/intl114/docs/restatement.pdf>> [stránka naposledy navštívená 11. novembra 2009].

⁶ Pittman, T. W., Heaphy, M.: Does the United States Really Prosecute Its Service Members for War Crimes? Implications for Complementarity before the International Criminal Court. 21 *Leiden Journal of International Law* 2008, str. 165–183, str. 166.

⁷ Pozri prípad *Lotus*, Francúzsko v. Turecko, 1927, Stály dvor medzinárodnej spravodlivosti. séria A, č. 10.

⁸ Pozri odsek 6 Preambuly Rímskeho štatútu: ... pripomínajúc, že povinnosťou každého štátu je vykonávať trestnú jurisdikciu nad osobami zodpovednými za spáchanie medzinárodných trestných činov...

⁹ Bilateral Immunity Agreements sú bilaterálne zmluvy, ktoré USA uzatvárali s jednotlivými štátmi, zmluvnými stranami Rímskeho štatútu, pričom využívali čl. 98 ods. 2 Štatútu, podľa ktorého „Súd smie podať žiadosť o odovzdanie, v rámci ktorej by dožiadaný štát musel konať v rozpore so svojimi záväzkami vyplývajúcimi z medzinárodných zmlúv ustanovujúcich, že pre odovzdanie osoby Súdu je potrebný súhlas vysielajúceho štátu, len pod podmienkou, že Súd predtým v rámci spolupráce dosiahne od vysielajúceho štátu súhlas s jej odovzdaním.“

zajú. Vyňatie spod jurisdikcie sa v jednotlivých krajinách vymedzuje v rôznom rozsahu. Niektoré BIA zmluvy v sebe dokonca zahŕňajú aj tie ustanovenia, ktoré upravujú vyňatie všetkých štátnych príslušníkov spod trestnoprávnej jurisdikcie orgánu toho štátu, ktorý ich s USA uzavrel.¹⁰ Čo sa týka výlučne príslušníkov ozbrojených síl USA, niektoré SOFA/SOMA dohody umožňujú vyňatie týchto štátnych príslušníkov dokonca aj spod občianskoprávnej jurisdikcie príslušných orgánov.¹¹

Osobitné postavenie vojakov USA upravil na vnútroštátnej úrovni priamo Kongres USA ako najvyšší zákonodarný orgán. Toto oprávnenie prijímať zákony na úpravu postavenia a činnosti armády mu výslovne vyplýva priamo z Ústavy USA.¹² V roku 1950 prijal Kongres UCMJ ako špeciálny vojenský trestný kódex.¹³ Tento zákon sa vykonáva nariadeniami prezidenta, ktorý je najvyšším veliteľom ozbrojených síl USA.¹⁴ Tieto vykonávacie rozkazy sú zozbierané v MCM. Práve tieto predpisy by sa mali aplikovať na možné obvinenia vojakov v prípade podozrenia z vojnových zločinov. Uvedené je však problematické vo viacerých smeroch.

Preambula MCM vidí účel prijímania vojenských zákonov v podpore spravodlivosti, v pomoci pri zachovávaní poriadku a disciplíny v ozbrojených silách, vo zvýšení účinnosti a efektivity vo vojenských orgánoch, a tým v posilnení národnej bezpečnosti USA.¹⁵ Aj trestnoprávne delikty sa riešia s ohľadom na tento účel, v oveľa menšej miere sa poukazuje na trest ako taký. Národná bezpečnosť USA je veľmi silným politickým argumentom aj pri náboře nových vojakov. Príslušníci armády USA, nazývaní tiež hrdinskými synmi vlasti, dostávajú zo strany štátu i spoločnosti veľmi silnú podporu. Táto podpora má aj formu vytvorenia osobitného súdneho systému a najmä formu neprípustenia toho, aby americkí vojaci mohli byť vyšetrovaní a trestne stíhaní orgánmi iného štátu. V rámci vyšetrovania je tiež dôležité stanoviť, či nejde o konanie, o ktorom môže v rámci svojej pôsobnosti rozhodnúť veliteľ ako priamy nadriadený vojaka. V takomto prípade by šlo o mimosúdne konanie, ktoré sa tiež využíva v dost veľkej miere.¹⁶

Veľmi dôležitým ustanovením MCM je pravidlo, podľa ktorého sa v obvyklej situácii má vyšetrovať obvinenie z porušenia normy uvedenej v UCMJ, nie zo spáchania vojnového trestného činu.¹⁷ Vojenský súd podľa MCM rozhoduje o porušení práva vojny.¹⁸ Možnosti UCMJ vo vzťahu k vojnovým trestným činom sú však značne obmedzené.

¹⁰ McGoldrick, D., Rowe, P., Donnelly, E. (eds.): *The Permanent International Criminal Court. Legal and Policy Issues*. Oxford: Hart Publishing 2004, str. 423 a nasl.

¹¹ Pozri napr. SOFA medzi USA a Irakom, dohovor je [online] prístupný na: <http://209.85.135.132/search?q=cache:dMMizDZKOLof:se2.dcaf.ch/serviceengine/Files/DCAF/103840/ipublicationdocument_singledocument/F874AD59-6221-44AB-AC7E-A0371ED42806/en/US-Iraqi_SOFA-en.pdf+Statut+of+FOrces+Agreements,+USA,+civil+jurisdiction&cd=3&hl=en&ct=clnk&client=firefox-a> [stránka naposledy navštívená 11. novembra 2009].

¹² Čl. I, § 8 Ústavy USA: „... prijímať zákony pre vládu a pozemné a námorné sily...“.

¹³ UCMJ nadobudol platnosť 31. mája 1951. Prijatím tohto zákona zároveň stratili platnosť Články vojny (Articles of War) z roku 1806.

¹⁴ Čl. II, § 2 Ústavy USA, ktorá je [online] prístupná na: <<http://www.usconstitution.net/const.html#A2Sec1>> [stránka naposledy navštívená 11. novembra 2009].

¹⁵ Preambula MCM, časť I, ods. 3.

¹⁶ Čl. 15 UCMJ.

¹⁷ MCM, Pravidlo pre vojenské súdy 307 (c) (2).

¹⁸ MCM, Pravidlo pre vojenské súdy 201 (f) (1) (B) (i) (a).

Základným problémom je, že v UCMJ nie je stanovený vojnový trestný čin ako taký, aj keď rozpoznáva niekoľko trestných činov, ktoré sú špecifickým spôsobom prepojené s ozbrojeným konfliktom. Častokrát však ide skôr o pritažujúcu okolnosť v prípade existencie (formálneho) vyhlásenia vojnového stavu, nie o konštitutívny element skutkovej podstaty ako takej. UCMJ zahŕňa štyri osobité kategórie konaní, ktoré konkrétnym prepojením súvisia s vojnou. V prvom rade ide o situácie, kedy bola vojna formálne vyhlásená Kongresom USA alebo prezidentom USA. Druhý príklad predstavujú tie činy, ktoré sú v období vojny hrdelnými trestnými činmi. Tretia kategória zahŕňa tie činy, za ktoré je v prípade existencie vojnového stavu dávany najvyšší možný nehrdelný trest. Štvrtá skupina sa týka takých konaní, ktoré sa zvyčajne odohrávajú počas vojny, na ktoré však nie je potrebné formálne vyhlásenie vojny.

UCMJ upravuje aj všeobecné trestné činy, ktoré by mohli zahŕňať obsah skutkovej podstaty vojnových trestných činov. Ide o čl. 133 a 134 UCMJ. Čl. 133 UCMJ kriminalizuje konanie, ktoré nie je hodné dôstojníka a gentlemana:

„Každý poverený dôstojník, kadet alebo nižší dôstojník, ktorý je usvedčený z konania nehodného dôstojníka a gentlemana, sa potrestá podľa rozhodnutia vojenského súdu.“

Čl. 134 zakazuje konanie, ktoré poškodzuje poriadok a disciplínu ozbrojených síl alebo je takej povahy, že ozbrojené sily diskredituje.

„Aj v prípade, ak to nie je výslovne upravené v tejto kapitole, každé správanie v rozpore s disciplínou alebo zanedbanie na úkor poriadku a disciplíny v ozbrojených silách, konanie s povahou zdiskreditovať ozbrojené sily, a trestné činy a priestupky, za ktoré sa neukladá trest smrti, za ktoré môžu byť usvedčené osoby spadajúce pod túto kapitolu, spadajú pod jurisdikciu všeobecných, osobitných alebo súhrnných (poľných) vojenských súdov podľa povahy a stupňa prečinu, a potrestajú sa podľa ich uváženia.“

Tieto články boli už viackrát predmetom kritiky, a to najmä z toho dôvodu, že v prípade trestného konania postrádajú dostatok určitosti v oblasti právnej istoty. Vágnosť znenia uvedených článkov evokuje aplikáciu jedného zo základných právnych princípov trestného práva, a to: *nullum crimen sine lege*. Tento princíp by sa mohol aplikovať vo všetkých prípadoch, kedy by mal byť príslušník ozbrojených síl USA stíhaný za vojnový trestný čin na základe UCMJ pred vojenskými súdmi podľa MCM. Práve z tohto prístupu vyplýva základný problém v oblasti trestného stíhania amerických vojakov za spáchanie vojnových trestných činov.

Vnútroštátne právo USA od januára 2008 obsahuje normy upravujúce vojnové zločiny. Zákon o vojnových zločinoch umožňuje súdnym orgánom USA trestne stíhať páchatelov vojnových trestných činov. Úprava vojnových zločinov vo vnútroštátnom práve USA v zásade zodpovedá medzinárodnoprávnej úprave.¹⁹ Zákon o vojnových zločinoch,

¹⁹ Pozri zoznam federálnych trestných činov, ktorých páchanie presahuje štátne hranice alebo má špeciálny vplyv na federálne operácie. Tento zákon (Zákon o vojnových trestných činoch) bol prijatý 8. januára 2008, [online] je prístupný na: <http://www.law.cornell.edu/uscode/18/uscode_sup_01_18.html> [stránka naposledy navštívená 11. novembra 2009].

ktorého znenie je možné nájsť v § 2441 časti 18 U.S. zákonníka, výslovne odkazuje na závažné porušenia Ženevských dohovorov z 1949 a tiež na spoločný čl. 3 týchto medzinárodnoprávných zmlúv. Keďže znenie tohto paragrafu výslovne odkazuje aj na Dodatkové protokoly z roku 1977, ktorých sú USA zmluvnou stranou, jediným problémom je skutočnosť, že v súčasnosti USA nie sú zmluvnou stranou týchto Dodatkových protokolov. V porovnaní s medzinárodnou úpravou by problematickými boli ešte niektoré skutkové podstaty ako sú: ostatné vážne porušenia zákonov a zvyklostí uplatniteľných v medzinárodných ozbrojených konfliktoch alebo uplatniteľných na ozbrojené konflikty, ktoré nemajú medzinárodný charakter v danom rámci medzinárodného práva.²⁰

Zákon o vojnových zločinoch bol primárne prijatý z dôvodu umožnenia výkonu trestnoprávnej jurisdikcie súdov USA nad tými osobami, ktoré spáchali vojnový zločin voči štátnym príslušníkom USA. Je však možné ho aplikovať na všetky osoby, t.j. aj na príslušníkov ozbrojených síl USA. Voči tejto možnosti sú však dve základné výhrady: politická a právna. Z hľadiska inštitucionálnej politiky je viac ako nepravdepodobné, že by Ministerstvo obrany USA súhlasilo s tým, aby aktívni členovia armády USA boli súdení pred „obyčajnými“ súdmi, a to aj napriek tomu, že ide o nezávislé súdne orgány. Vojenské velenie doteraz vždy vyžadovalo výkon jurisdikcie vojenských súdov.²¹ Druhá prekážka vyplýva z ustanovení UCMJ. Aj keby vojenské súdy chceli aplikovať Zákon o vojnových zločinoch, nebolo by to možné. Vyššie citovaný čl. 134 UCMJ umožňuje jurisdikciu vojenských súdov iba v tých prípadoch federálnych trestných činov, za ktoré sa neodsudzuje na trest smrti. Zákon o vojnových trestných činoch však jasne stanovuje udelenie trestu smrti v takom prípade, kde dôsledkom trestného činu bola smrť obete.²²

Z uvedeného vyplýva, že napriek osobitnému postaveniu amerických vojakov by vnútroštátne právo malo reflektovať potrebu úpravy UCMJ tak, že by umožnilo trestné stíhanie podozrivých zo spáchania vojnových zločinov. Uvedené by bolo možné zahrnutím skutkovej podstaty vojnového zločinu do UCMJ, príp. úpravou, ktorá by umožnila vojenským súdom uložiť aj trest smrti alebo zmenou Zákona o vojnových trestných činoch. Vojaci by totižto tiež mali byť braní na zodpovednosť. Aj keď cieľom ich výcviku je uposlúchnutie rozkazov, nemôže im byť daná takáto rozsiahla výnimka, na základe ktorej by ich konanie nemohlo byť označené ako vojnový zločin. Konanie každej fyzickej osoby, ktorá by bola podozrivá zo spáchania trestných činov podľa medzinárodného práva, by malo byť predmetom vyšetrovania, nakoľko takéto závažné zločiny ohrozujú mier, bezpečnosť a blahobyt na svete a nie sú ospravedlniteľné žiadnou vojenskou nutnosťou.²³ Z toho dôvodu je potrebné prijať aj na vnútroštátnej úrovni také opatrenia, ktoré zabezpečia, aby tieto najzávažnejšie trestné činy nezostali nepotrebané. Prijatie relevantných zákonov súvisí s povinnosťou každého štátu vykonávať trestnú jurisdikciu nad osobami zodpovednými za spáchanie trestných činov podľa medzinárodného práva.²⁴ Uvedené platí bez ohľadu na štátnu príslušnosť podozrivého,

²⁰ Pozri napr. čl. 8 ods. 2 písm. b) a e) Rímskeho štatútu.

²¹ Pittman, Heaphy, *op. cit.*, str. 174.

²² § 2441 (a) Zákona o vojnových trestných činoch.

²³ Pozri Preambulu k Rímskemu štatútu, ods. 3.

²⁴ *Idem*, ods. 6.

nakolko sa tieto trestné činy týkajú medzinárodného spoločenstva ako celku a sú priamo aplikovateľné na jednotlivca ako na povinnosť subjekt medzinárodného práva. Napriek tomu, že sa USA obávajú možného spolitizovania prípadného vyšetrovania príslušníkov svojich ozbrojených síl, je vhodné poukázať na to, že súčasná inštitucionálna a materiálna úprava medzinárodného práva poskytuje veľmi malé predpoklady na to, aby sa príslušník ozbrojených síl USA ocitol pred medzinárodným súdnym orgánom. Uvedená téza je predmetom nasledujúcej časti.

PRÍSLUŠNÍCI OZBROJENÝCH SÍL USA A MEDZINÁRODNÝ TRESTNÝ SÚD

Osobitné postavenie amerických vojakov bolo predmetom diskusií a rokování najmä v súvislosti s prípravou a prijatím Rímskeho štatútu Medzinárodného trestného súdu.²⁵ USA boli spočiatku podporovateľom myšlienky založenia stáleho Medzinárodného trestného súdu, a to aj napriek tomu, že sú známe svojím negatívnym postojom voči ratifikáciám medzinárodných zmlúv.²⁶ Avšak počas Rímskej konferencie sa diplomatickým zástupcom a právnym expertom USA nepodarilo zakomponovať do znenia Rímskeho štatútu výnimku pre amerických vojakov, a to aj napriek zdôrazňovaniu nevyhnutnosti ich účasti na rozličných bojových či mierových operáciách. Tento dôvod nezaradenia výnimky sa uvádza ako jeden z hlavných argumentov odmietania ratifikácie Rímskeho štatútu zo strany USA. Rímsky štatút totiž umožňuje komplementárny výkon jurisdikcie ICC nielen v tom prípade, keď je podozrenie, že predmetný trestný čin bol spáchaný štátnym príslušníkom zmluvnej strany Rímskeho štatútu, ale aj vtedy, keď trestný čin, ktorého vyšetrovanie a trestné stíhanie má ICC v jurisdikcii, bol vykonaný na území zmluvnej strany Rímskeho štatútu. Oba tieto jurisdikčné tituly odzrkadľujú vzťah suverénneho štátu k svojim základným konštitutívnym prvkom – územiu a obyvateľstvu. Uznáva ich väčšina štátov, vrátane USA.²⁷

Počas prípravy Rímskeho štatútu sa predostreli viaceré návrhy, ktoré reflektovali rozličný rozsah postúpenia výkonu trestnoprávnej jurisdikcie.²⁸ Berúc do úvahy rôznorodé koncepcie, ktoré zdôrazňovali či už tzv. automatickú jurisdikciu Súdu alebo vo väčšej miere skôr jednotlivé záujmy štátov, bol nakoniec prijatý tzv. Kórejský návrh.²⁹ Článok 12, odsek 2 Rímskeho štatútu preto znie nasledujúco:

²⁵ Rímsky štatút Medzinárodného trestného súdu, oznámenie Ministerstva zahraničných vecí č. 333/2002 Zb.

²⁶ Bothe, M.: No Need to Panic! Or: plus Ça change, plus c'est la même chose, 8 *Austrian Review of International and European Law* 2003, str. 17–24, str. 18.

²⁷ Hafner, G.: Die internationale Strafgerichtsbarkeit. In: Neuhold, H., Hummer, W., Schreuer, C.: *Österreichisches Handbuch des Völkerrechts, Band 1: Textteil*, Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung 2004, str. 533.

²⁸ Nemecký návrh nevyžadoval ani súhlas štátu územnej ani personálnej jurisdikcie. Nemecko tvrdilo, že podľa medzinárodného obyčajového práva spadajú trestné činy potenciálne stíhateľné Medzinárodným trestným súdom pod univerzálnu jurisdikciu. Preto mala byť podľa Nemecka daná Medzinárodnému trestnému súdu taká široká jurisdikcia, akú majú štáty. Je tiež zaujímavé, že nemecký návrh na rozdiel od všeobecného chápania univerzálnej jurisdikcie nevyžadoval podmienku väzby podozrivého alebo stíhaného v členskom štáte Rímskeho štatútu.

²⁹ Inazumi, M.: The Meaning of the State Consent Precondition in the Article 12(2) of the Rome Statute. 49 (2) *Netherlands International Law Review* 2002, str. 159–193, str. 179.

„V prípade článku 13 písm. a) alebo c) môže Súd vykonávať svoju jurisdikciu, ak jeden štát alebo viac z týchto štátov sú zmluvnými stranami tohto štatútu alebo akceptovali jurisdikciu Súdu v súlade s odsekom 3:

- a) štát, na ktorého území sa stal čin, alebo ak trestný čin bol spáchaný na palube plavidla alebo lietadla, štát registrácie tohto plavidla alebo lietadla,
- b) štát, ktorého štátnym príslušníkom je vyšetrovaná alebo trestne stíhaná osoba.“³⁰

Slovo „alebo“ v texte článku 12 predstavuje dôležitú nuansu: stačí, ak súhlas so Štatútom vyjadril jeden zo zahrnutých štátov. V Rímskom štatúte je jasne stanovené, že v prípade začatia konania na popud štátu alebo prokurátora *ex proprio motu* sa zohľadňuje územný a aktívny personálny princíp výkonu trestnej jurisdikcie, a to aj na medzinárodnej úrovni.³¹

V tejto súvislosti sa zo strany USA namieta tiež skutočnosť, že Rímsky štatút nedodržiava princíp *pacta tertiis nec nocent nec prosunt* (tretie štáty [zo zmluvy] ani nezískajú ani neškodia). Bolo by preto možné položiť si otázku, či možno medzinárodnou zmluvou postihnúť postavenie štátu, ktorý nie je zmluvnou stranou tejto medzinárodnej zmluvy.³² Táto otázka predstavuje nepochopenie zmyslu a založenia Medzinárodného trestného súdu. ICC bol založený ako medzinárodná organizácia, ktorá nadobudla svoje oprávnenia od zakladajúcich členov. Jej účelom je trestne stíhať fyzické osoby ako páchatelov najzávažnejších trestných činov, nie jednotlivé štáty, hoci vo viacerých konkrétnych prípadoch môže stíhateľné konanie dať podnet na vznik medzinárodnej zodpovednosti štátu.³³ ICC bol vytvorený medzinárodnou zmluvou, ale jeho existencia neznamená vytvorenie nového princípu, podľa ktorého by každý štát požíval právomoc podriaďiť akéhokoľvek jedinca svojej jurisdikcii alebo jurisdikcii medzinárodného súdu. V prípade Rímskeho štatútu jeho článok 12 zahŕňa podmienky a možnosti uznané medzinárodným právom.³⁴ Teritoriálny a personálny princíp sú bezpochyby rešpektované všeobecným medzinárodným právom. Predstavujú koncept najvyššej moci nad územím a obyvateľstvom. Tieto dve skutočnosti zodpovedajú okolnostiam, v rámci ktorých štáty aplikujú svoje zákony na konanie, ktoré sa uskutočňuje v rámci ich hraníc alebo konanie, ktoré je pričítateľné ich obyvateľstvu.

³⁰ Čl. 13 Rímskeho štatútu: Súd môže vykonávať jurisdikciu nad trestným činom uvedeným v čl. 5 v súlade s ustanoveniami tohto štatútu, ak a) štát, zmluvná strana, predloží prokurátorovi v súlade s čl. 14 situáciu, v ktorej sa zdá, že došlo k spáchaniu jedného trestného činu alebo viacerých takých trestných činov, b) Bezpečnostná rada konajúca podľa kapitoly VII Charty OSN predloží v súlade s čl. 14 prokurátorovi situáciu, v ktorej sa zdá, že došlo k spáchaniu jedného trestného činu alebo viacerých takých trestných činov, c) prokurátor inicioval vyšetrovanie v súvislosti s takýmto trestným činom v súlade s čl. 15.

³¹ Pre trestnoprávnu jurisdikciu na medzinárodnej úrovni je dôležitý konkrétny akt zakladajúci jurisdikciu konkrétneho medzinárodného súdneho orgánu. Pozri bližšie: Bantekas, I., Nash, S.: *International Criminal Law* (3rd ed.). London: Routledge-Cavendish 2007, str. 93 a nasl.

³² Wedgwood, R.: *The International Criminal Court: An American View*. 10 *European Journal of International Law* 1999, str. 93–107, str. 99 a nasl.

³³ Wilmshurst, E.: *Definition of the Crime of Aggression: State Responsibility or Individual Criminal Responsibility?* In: Politi, M., Nesi, G.: *The International Criminal Court and the Crime of Aggression*. Aldershot: Ashgate 2004, str. 93.

³⁴ Orentlicher, D. F.: *Politics by Other Means: The Law of the International Criminal Court*. 32 *Cornell International Law Journal* 1999, str. 492.

V prípade, ak by sa podľa Rímskeho štatútu skúmala jurisdikcia ICC vo vzťahu k príslušníkom ozbrojených síl USA v oblasti vojnových zločinov, za predpokladu ratifikácie Rímskeho štatútu zo strany USA, bolo by nevyhnutné skúmať nielen jurisdikciu *ratione loci* či *temporis*, ale najmä *ratione materiae* ICC v konkrétnom prípade. To znamená, že v prvom rade by sa skúmalo, či konanie napĺňa skutkové podstaty podľa čl. 8 Rímskeho štatútu. Na rozdiel od vnútroštátnej úpravy USA obsiahnutej v UMCJ, Rímsky štatút, a ešte konkrétnejšie Skutkové podstaty trestných činov, vyžadujú v prípade vojnových zločinov prepojenie konania s ozbrojeným konfliktom, či už medzinárodného alebo nemedzinárodného.³⁵ Až následne prichádza do úvahy nutnosť preskúmať prijateľnosť prípadu z hľadiska aplikácie princípu komplementarity.

Princíp komplementarity v medzinárodnom trestnom poukazuje práve na vzťah medzi Medzinárodným trestným súdom a vnútroštátnymi trestnými súdmi. Môžeme ho tiež chápať ako právny princíp, príp. ako hodnotu, ktorá určuje tento vzťah.³⁶ Nosnými článkami, ktoré sa zaoberajú princípom komplementarity vo vecných častiach Rímskeho štatútu hmotnoprávnej povahy sú čl. 17 a čl. 20 ods. 3.

Čl. 17 upravuje podmienky prípustnosti. O aplikácii týchto podmienok rozhoduje samotný Súd, ktorý na základe Rímskeho štatútu rozhoduje o možných štyroch situáciách, kedy prípad nie je prípustný. Toto negatívne vymedzenie sa v prvých troch prípadoch týka situácií, kedy konal alebo koná vnútroštátny súd, štvrtá situácia pokrýva prípady, kedy chýba odôvodnenosť konania Súdu z dôvodu nedostatočnej závažnosti prípadu.

Prvým prípadom je situácia, kedy

„prípád vyšetroje alebo trestne stíha štát, ktorý má v prípade jurisdikciu, s výnimkou, keď tento štát nie je ochotný alebo nie je schopný skutočne vykonať vyšetrovanie alebo trestné stíhanie.“

Situácie, kedy prípad už bol vyšetrovaný a štát už v danej veci rozhodol, má obdobne ako predchádzajúci prípad, na zreteli otázku terminológie „skutočne“. V tomto prípade je neprípustnosť daná tým, že

„prípád vyšetroval štát, ktorý má v prípade jurisdikciu, a štát rozhodol nestíhať danú osobu s výnimkou, keď rozhodnutie je výsledkom neochoty alebo neschopnosti štátu skutočne vykonať trestné stíhanie.“

Výnimky nestíhatelnosti sú dané rámcom neochoty a neschopnosti štátu vyšetrovať a trestne stíhať podozrivú osobu. V oboch prípadoch ide o pojmy, ktorých definícia sa v medzinárodnom trestnom práve do prijatia Rímskeho štatútu nenachádzala. Neschopnosť pri aplikácii princípu komplementarity sa v Rímskom štatúte určuje v zásade podľa toho, či štát je alebo nie je schopný získať obžalovaného alebo potrebné dôkazy a svedecké výpovede.³⁷ Neochotu je možné určiť splnením niekoľkých podmienok, ktoré sú v Štatúte vymedzené fakultatívne.³⁸ V prvom rade ide o situáciu, kedy cieľom

³⁵ Čl. 8 Rímskeho štatútu.

³⁶ Kleffner, J. K.: *Complementarity in the Rome Statute and National Criminal Jurisdictions*. S.I. Oxford: Oxford University Press 2007, str. 113.

³⁷ Čl. 17 ods. 3 Rímskeho štatútu.

³⁸ Čl. 17 ods. 2 Rímskeho štatútu.

vnútroštátneho konania bolo ochrániť konkrétnu osobu pred trestnoprávnou zodpovednosťou. Neochota sa skúma aj v prípade neodôvodneného meškania, ktoré nie je v súlade s úmyslom spravodlivo súdiť danú osobu. V súlade s úmyslom spravodlivo súdiť konkrétnu osobu nie je ani konanie, ktoré sa nevykonáva nezávisle a nestranne. Práve táto okolnosť neochoty by mohla byť jednou zo sporných otázok pri skúmaní rozhodnutí vnútroštátnych súdnych orgánov USA vo vzťahu k trestnoprávnemu vyšetrovaniu a stíhaniu príslušníkov ich ozbrojených zložiek. Avšak ak by sa aj stanovila neochota orgánov USA, bolo by nevyhnutné preskúmať aj ďalšie možné dôvody neprípustnosti prípadu. Jedným z nich je argument *ne bis in idem*, dôležitejším je otázka závažnosti prípadu.

Neprípustnosť prípadu je určená aj v takej situácii, kedy pred tým, ako sa konkrétnym konaním začal zaoberať Súd, súdil toto konanie iný súd. Čl. 20 ods. 3 totiž stanovuje, že

- „Žiadnu osobu, ktorú súdil iný súd za správanie tiež zakázané v článkoch 6, 7 alebo 8, nebude za to isté správanie súdiť Súd s výnimkou, keď konanie na inom súde
- a) bolo s cieľom ochrániť danú osobu pred trestnoprávnou zodpovednosťou za trestné činy v jurisdikcii Súdu, alebo
 - b) inak nebolo vykonané nezávisle a nestranne v súlade s normami riadneho procesu uznávanými medzinárodným právom a konalo sa spôsobom, ktorý za daných okolností nie je v súlade s úmyslom spravodlivo súdiť danú osobu.“

Aj v tomto prípade sa skúma skutočná ochota štátu vyšetrovať a trestne stíhať konkrétne osoby. Avšak na rozdiel od predchádzajúcich situácií sa podľa tohto článku skúma súdenie konkrétneho správania, nie kvalifikovaného trestného činu. Z toho vyplýva, že aj v prípade, kedy by na základe jedného skutku bola vyšetrovaná vražda, a nie vojnový zločin, šlo by o totožné správanie, hoci kvalifikácia trestného činu by bola iná na vnútroštátnej a iná na medzinárodnej úrovni. Toto ustanovenie je zásadne odlišné od obdobných ustanovení v štatútoch *ad hoc* tribunálov. V nich sa výslovne určilo, že jednou z výnimiek, kedy sa neuplatňuje princíp *ne bis in idem*, je situácia, kedy sa čin, za ktorý bol jednotlivec súdený, označil za obyčajný trestný čin.³⁹ V takom prípade mohol príslušný trestný tribunál vyšetrovať a súdiť náležitý čin. Štáty sa pri ICC rozhodli inak. V prípade stáleho Súdu by v zásade nebolo efektívne, aby sa rovnakým prípadom zaoberali aj vnútroštátne orgány aj Súd. Jeho úlohou je zabezpečiť, aby najzávažnejšie trestné činy nezostali nepotrestané, pokiaľ by nemohli alebo nechceli konať jednotlivé oprávnené štáty. Napriek tomu tu zostáva otázka, čo v prípade, ak by sa aj čl. 20 ods. 3 interpretoval tak, že konanie by bolo možné obnoviť aj napriek aplikácii *ne bis in idem*. V takom prípade by bolo potrebné preskúmať poslednú možnosť stanovenia neprípustnosti prípadu, a to situáciu,

„kedy prípad nie je dostatočne závažný na to, aby ďalšie kroky Súdu boli odôvodnené.“⁴⁰

³⁹ Pozri čl. 10 ods. 2 písm. a) Štatútu Medzinárodného trestného tribunálu pre bývalú Juhosláviu a čl. 9 ods. 2 písm. a) Štatútu Medzinárodného trestného tribunálu pre Rwandu.

⁴⁰ Čl. 17 ods. 1 písm. d).

Podľa prvých rozhodnutí Súdu nepôjde o dostatočne závažný prípad, ak konanie nemalo systematický alebo rozsiahly charakter, príp. nešlo o konanie hlavných vodcov skúmanej situácie.⁴¹ Na takéto situácie zostane príslušným vnútroštátny súdny orgán, bez ohľadu na jeho ochotu alebo schopnosť skutočne vykonávať vyšetrovanie a trestné stíhanie. Uvedené by bolo pravdepodobne rozhodujúce aj v prípade mysliteľného procesu s príslušníkmi ozbrojených síl USA. Aj keby chcel prokurátor *ex proprio motu* iniciovať konanie s príslušníkmi ozbrojených síl USA pred ICC, mohol by tak konať až po vyhodnotení informácií, ktoré mu boli sprístupnené, pokiaľ nerozhodne o tom, že neexistuje dostatočný základ na to, aby mohol pokračovať ďalej. V konkrétnom prípade prokurátor zväží, či vec je alebo by mohla byť prípustná podľa čl. 17.⁴²

Závažnosť prípadu bol pravdepodobne jedným z najdôležitejších faktorov, ktoré ovplyvnili prokurátora ICC, keď 9. februára 2006 vydal stanovisko, ktoré bolo zaslané všetkým, ktorí sa na ICC obrátili v záležitosti preskúmania situácie v Iraku a možného trestného stíhania štátnych príslušníkov Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a severného Írska, ktoré v čase prítomnosti svojich vojsk na území Iraku už bolo zmluvnou stranou Rímskeho štatútu.⁴³ Prokurátor vo svojom stanovisku vysvetlil postup Úradu prokurátora, na ktorý je oprávnený podľa Štatútu. Zdôraznil jurisdikčnú právomoc a stupeň závažnosti prípadov. V celkovej analýze, ktorá bola doložená informáciami tak od vlád ako aj od nezávislých mimovládnych organizácií, spomenul aj prebiehajúce vyšetrovanie a stíhanie na vnútroštátnej úrovni.⁴⁴ Vzhľadom na informácie, ktoré obdržal a získal, rozhodol o tom, že neboli naplnené podmienky Štatútu na to, aby požiadal o začatie vyšetrovania. Tento postup by bol pravdepodobne aplikovaný aj vo vzťahu k USA. Uvedené rozhodnutie prokurátora bolo predmetom viacerých diskusií, niektorí kritici poukázali na to, že sa Súd stáva tzv. africkým súdom a že napriek svojej nezávislosti pravdepodobne berie do úvahy fakt, že spravodlivosť sa vždy musela zaoberať aj pozíciou existujúcich mocností.⁴⁵ Na druhej strane treba naozaj brať do úvahy možnosti jednotlivých štátov a tiež rozsah páchania trestných činov podľa Rímskeho štatútu a cieľ vzniku ICC.⁴⁶ Príslušníci ozbrojených síl USA sú pod dosť silným drobnohľadom. Hoci dvaja alebo traja príslušníci môžu zlyhať, bola by to záležitosť vnútroštátnych súdov, ktoré by to riešili. USA sa práve kvôli tomu môže stať

⁴¹ Pozri napr. Prokurátor v. Thomas Lubanga Dyilo, rozhodnutie o žiadosti prokurátora vydať zatýkací rozkaz, 10. február 2006, ods. 63.

⁴² Porovnaj čl. 53 ods. 1 písm. b) Rímskeho štatútu.

⁴³ Stanovisko prokurátora z 9. februára 2006 je [online] prístupné na: <http://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/04D143C8-19FB-466C-AB77-4CDB2FDEBEF7/143682/OTP_letter_to_senders_re_Iraq_9_February_2006.pdf> [stránka naposledy navštívená 11. novembra 2009].

⁴⁴ *Idem.*, str. 9. Šlo o prípad, kedy Vojenský súd v Bulforde vo Wiltshire 19. júla 2005 obvinil troch britských vojakov z neľudského zaobchádzania. Dvaja z nich, Wayne Crowcroft a Darren Fallon, boli zbavení obvinenia, desiatnik Donald Payne bol 29. apríla 2007 uznaný vinným a odsúdený na jeden rok odňatia slobody nepodmienečne a na trest prepustenia z armády. V priebehu procesu sa k spáchaniu vojnového trestného činu neľudského zaobchádzania priznal, ostatné dve obvinenia, obvinenie zo zabitia a zneužívania právomocí, poprel. Spod týchto dvoch obvinení bol aj plne oslobodený.

⁴⁵ Politi, Gioia, *op. cit.*, str. 151.

⁴⁶ Pozri čl. 1 a čl. 17 ods. 1 písm. d) Rímskeho štatútu a tiež čl. 53 ods. 1 písm. c), podľa ktorého prokurátor pri začatí vyšetrovania zväží aj to, či pri zohľadnení závažnosti trestného činu a záujmu obetí predsa len neexistujú podstatné dôvody na to, aby dospel k názoru, že vyšetrovanie by neposlúžilo záujmom spravodlivosti.

zmluvnou stranou Rímskeho štatútu. Napriek eventuálnym teoretickým obavám je medzi zmluvnými stranami Rímskeho štatútu napr. aj Slovenská republika, ktorá sa zaradila k tým štátom, ktoré vidia možnosť obvinenia napr. svojich najvyšších štátnych predstaviteľov zo strany ICC ako čisto teoretickú hypotézu, a preto to pre ňu nepredstavovalo prekážku ratifikácie Rímskeho štatútu.⁴⁷

ZÁVER

Príspevok sa zaoberal postavením príslušníkov ozbrojených síl USA, a to na dvoch úrovniach. V rámci vnútroštátnej úpravy identifikoval základný právny rámec, do ktorého spadajú zákony upravujúce vyšetrovanie a trestné stíhanie vojakov. Spoločný kódex vojenskej spravodlivosti spolu s Príručkou pre vojenské súdy upravujú trestnoprávne aspekty konania pred vojenskými súdmi v USA. Medzinárodnoprávna úprava vyplývajúca z Rímskeho štatútu ako medzinárodnej zmluvy zavádza nové možnosti trestnoprávneho stíhania páchatelov vojnových zločinov, je však nutné skúmať ich v súvislosti s princípom komplementarity. Ten sa aplikuje s cieľom podporiť konanie na vnútroštátnych súdnych orgánoch, keďže negatívne vymedzuje jurisdikciu ICC s ohľadom na neochotu alebo neschopnosť štátu vyšetrovať alebo viesť trestné stíhanie. Oveľa dôležitejšie ustanovenie vo vzťahu k USA je to, že Súd by konanie mohol vyhlásiť za neprípustné aj v nedostatočne závažnom prípade. Vzhľadom na uvedené by sa USA mohli stať zmluvnou stranou Rímskeho štatútu bez akejkolvek úpravy ich vnútroštátneho práva. Na druhej strane, kvôli preukazovaniu záujmu USA na účasti v boji proti beztrestnosti páchatelov najzávažnejších trestných činov by USA mali novelizovať svoje právo v oblasti vojenského súdneho systému. Úprava UCMJ a MCM, napr. zahrnutie vojnového zločinu do UCMJ alebo možnosť vojenských súdov ukladať trest podľa Zákona o vojnových zločinoch, by im mohla pomôcť v tom, aby sa vymedzili voči možnému skúmaniu detailnej aplikácii princípu *ne bis in idem*. V každom prípade sa však na takýto postup vyžaduje dostatok silnej politickej podpory. Tá by sa mohla črtiť s novou administratívou. Jej smerovanie naznačila aj súčasná americká ministerka zahraničných vecí Hillary Clinton, ktorá počas svojej návštevy v Keni na začiatku augusta 2009 vyjadrila poľutovanie nad tým, že USA nie sú zmluvnou stranou Rímskeho štatútu. Uviedla, že by sa mohli vyriešiť niektoré výzvy, ktoré vyvstávajú v tejto súvislosti.⁴⁸ Pred desiatimi rokmi bolo ťažko predstaviteľné, aby sa USA stali pozorovateľom pri ICC, dnes je ratifikácia Rímskeho štatútu zo strany USA odporúčaná aj jeho poprednými politickými a právnymi poradcami.⁴⁹ Tak USA ako aj ICC majú rovnaký cieľ – spolu s ďalšími viac ako 100 štátmi: skončiť s beztrest-

⁴⁷ Esca, P.: The Implementation of the ICC Statute: Problems of a constitutional order. In: Perrakis, S. (ed.): *International Criminal Court. A new dimension in international justice. Question and prospects for a new humanitarian order*. Atény: Sakkoulas Publishers 2002, str. 241.

⁴⁸ Pozri tlačovú správu [online] prístupnú na <<http://www.sme.sk/c/4964357/clintonova-naznacila-clenstvo-usa-v-medzinarodnom-trestnom-sude.html>> [stránka naposledy navštívená 11. novembra 2009].

⁴⁹ Scheffer, D., Hutson, J.: *Strategy for US Engagement with the International Criminal Court, A Century Foundation Report*, 21. október 2008. Správa je [online] prístupná na: <<http://www.tcf.org/Publications/internationalaffairs/Scheffer.pdf>> [stránka naposledy navštívená 11. novembra 2009].

ností pachateľov najzávažnejších trestných činov, medzi ktorých môžu za istých podmienok patriť aj príslušníci ozbrojených síl USA.

US ARMED FORCES AND PROSECUTION OF WAR CRIMES

Summary

The article focuses on the position of US armed forces within national law and the possibilities of investigation and prosecution of US soldiers for war crimes primarily at the national level. The second part of the article aims to point out that even if some amendments were recommended to be implemented in case USA became a party to the Rome Statute of the International Criminal Court, ratification of the Rome Statute would not be barred even if they were not adopted. Such a conclusion follows the institutional and material framework set down in the Rome Statute, especially within the application of the principle of complementarity.

Key words: War crimes, US armed forces, US national legislation, Rome Statute, the International Criminal Court (ICC)